

Stručni članak

UDK 316.64-055.52-058.832

Nikolina Jozić

njozic60@gmail.com

Odnos društva prema jednoroditeljskim obiteljima

Sažetak

Živimo u vremenu brzih društvenih promjena i pluralizacije društva i društvenih prilika te je, s obzirom na to, i obitelj suočena s mijenjanjem svoje uloge i strukture jer se prilagođava društvu u kojem funkcionira. Rad sadržava opis promjena s kojima je današnje društvo suočeno i opis posljedica koje te promjene ostavljaju na obitelj. Opisana je glavna svrha obitelji i razlozi zbog kojih raste broj jednoroditeljskih obitelji. Rad nadalje sadržava opise sličnosti i razlika u funkcioniranju djece koja rastu u jednoroditeljskim, odnosno dvoroditeljskim obiteljima koje su potvrđene kroz brojna istraživanja. Definirani su stavovi društva prema jednoroditeljskim obiteljima i problemi s kojima se takve obitelji često suočavaju. Istaknute su potrebe za prihvaćanjem promjena i izbjegavanjem predrasuda o jednoroditeljskim obiteljima. Usporedno s tim, prikazana su dva istraživanja o jednoroditeljskim obiteljima provedena u Republici Hrvatskoj čiji rezultati pokazuju da dvoroditeljske i jednoroditeljske obitelji imaju više sličnosti nego razlika.

Ključne riječi: društvene promjene, dvoroditeljske obitelji, jednoroditeljske obitelji

Uvod

Pojam obitelji znatno se promijenio u današnje vrijeme u odnosu na prošlost. Razlog tome su brze društvene promjene i pluralizacija društva i društvenih prilika. Obitelj mijenja svoju ulogu i strukturu prilagođavajući se društvenim zahtjevima i potrebama (Krčmar 2012). „Od obitelji se, tradicionalno, puno očekuje. Obitelj treba materijalno i emotivno skrbiti o svim svojim članovima, pružati podršku djeci, mladima i starima, doprinositi zajednici i društvu.“ (Subotić i sur. 2018: 161). Svaka je obitelj jedinstvena i zaokupljena vlastitim brigama i strahovima. Iz tog razloga, jednako kao što je obitelj suočena s prilagodbama društvu, tako je i zadaća društva mijenjati se i prilagođavati se promjenama s kojima je obitelj suočena (Krčmar 2012).

Brojne su promjene koje pogađaju današnje društvo i utječu na obitelj. Krčmar (2012), ističe kako sve manje ljudi sklapa brakove. Uz to navodi i da je prisutan pad nataliteta, kao i problemi neplodnosti. Nadalje, sve se više odgađa dob rađanja prvog djeteta, bilježi se povećanje broja rastavljenih brakova, dok istovremeno raste broj djece koja se rađaju izvan braka, a prisutna je i sve češća zaposlenost žene i majke.

Slika obitelji koju čine majka, otac i biološka djeca u današnje vrijeme više nije jedina prisutna slika već se ističu novi oblici obitelji koji se razlikuju od klasične definicije obitelji kao osoba koje su povezane brakom ili pak krvnim srodstvom i usvajanjem (Pećnik i Raboteg-Šarić 2005). Autorice ističu kako su među njima i jednoroditeljske obitelji u kojima se jedan roditelj brine za djecu, a razlog tomu može biti razvod, smrt drugog roditelja ili rođenje djeteta izvan braka. Prema Krčmar (2012), stavovi koje društvo ima prema takvim obiteljima često su negativni, bez opravdanoga razloga. Nadalje, autorica navodi da je odgoj djece u takvim obiteljima teži nego u dvoroditeljskim obiteljima, ali je za dobrobit djeteta svakako važnija atmosfera i odnosi koji vladaju u obitelji nego njezina struktura.

Provedena su brojna istraživanja na ovu temu, kako u Republici Hrvatskoj tako i u svijetu, a istraživači su se uglavnom bavili pitanjima utjecaja odrastanja djece u jednoroditeljskim obiteljima te predrasudama koje društvo ima o takvim obiteljima. Burić (2007) ističe da se udio jednoroditeljskih obitelji u europskim zemljama kreće između 15% i 30%, što pokazuje porast u odnosu na 1990. i 1991. godinu te da je u ukupnom broju obitelji s djecom, udio samohranih roditelja 20,6% ili svaka peta obitelj. S obzirom na to, potrebno je osvijestiti društvo i zajednicu da je obveza svakog od nas otvorenost za promjene i smanjivanje predrasuda prema novim i drugačijim obiteljskim strukturama (Krčmar 2012).

Obitelj kao temelj psihološkog razvoja djece

Kvalitetni odnosi među članovima obitelji, kao i podrška šire okoline i društva, osiguravaju povoljne psihološke uvjete za razvoj djece. Roditelji su svojevrsan uzor svojoj djeci. S druge strane, roditelji djecu štite i pružaju im oslonac (Mrnjavac 2014). Uz to, autorica ističe da su nedostatak kvalitetnog i pozitivnog odnosa među roditeljima, smrt člana obitelji, rastava, izostanak podrške šire obitelj, bolest i teške socioekonomske situacije najčešći nepovoljni čimbenici koji u obiteljima rezultiraju problemima kod djeteta i često se prenose i u odraslu dob.

„Lako se u stručnoj i široj javnosti često upozorava na važnost obiteljskog okružja za odgoj djece te na teškoće i izazove s kojima je suočena suvremena obitelj, malo je

sustavnih spoznaja o tome kakvu društvenu podršku doživljavaju roditelji, kao i o tome koliko je društvena podrška povezana s različitim obilježjima obitelji.“ (Pećnik i Raboteg-Šarić 2005: 3).

Mrnjavac (2014) ističe da su obiteljski odnosi u središtu proučavanja interakcijskih modela psihopatologije te da je tip obitelji koju čine majka i otac s djecom najzastupljeniji brojčano, no nije i jedini obiteljske organizacije. Sve je više djece koja odrastaju s jednim roditeljem, bilo zbog razvoda, smrti jednog od roditelja ili njihova slobodnog izbora, no većinom su te jednoroditeljske obitelji i dalje obitelji samohranih majki (Brajša-Žganec i Hanzec 2015). Autorice navode i da su većina jednoroditeljskih obitelji one koje nastaju nakon razvoda braka te da su djeca rastavljenih roditelja u usporedbi s djecom iz intaktnih obitelji u većem riziku od razvojnih socijalnih, emocionalnih, ponašajnih i obrazovnih problema koji mogu utjecati na kompetentnost i funkcioniranje djeteta. Fišer i sur. (2006) termin samohrani roditelj definiraju kao roditelja koji samostalno, bez drugog roditelja skrbi o djetetu, iako se postavlja pitanje što se označava riječju samohran. Samohran može predstavljati osobu koja je sama, samostalna, usamljena i slično, stoga navode kako bi se takve roditelje moglo nazivati „roditelji samci“. U takvim obiteljima ovisno u uzroku jedan roditelj izlazi iz obiteljskog sustava, dok na drugom ostaje organizacija i izgradnja novog načina obiteljskog života.

Ekonomski pritisak, radni zahtjevi na poslu i kod kuće i/ili neformalna socijalna podrška odražavaju se na kvalitetu roditeljskog ponašanja u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima (Pećnik i Raboteg-Šarić 2005). „Ukoliko cjelokupna zajednica ne podržava sve te promjene, „netradicionalne“ obitelji će mnogo teže izvršavati svoju primarnu zadaću.“ (Krčmar 2012).

Jednoroditeljske obitelji

Prema Krčmar (2012), sve je više roditelja, posebice majki, koje biraju majčinstvo bez braka, ali i homoseksualnih brakova koji pokušavaju formirati obiteljsku zajednicu. Uz to se ističe i problem neplodnosti kod parova pa se brojni parovi odlučuju na posvajanje djece. Brojne su i obitelji koje zbog prirode posla jednog od roditelja duži niz godina rijetko zajedno obitavaju i manje komuniciraju. Ovakva je obitelj, kako ističe autorica, samohrana prema kriteriju emocionalne podrške i količine odgovornosti u odgoju djeteta koju jedan roditelj preuzima na sebe. Svaka od ovih kategorija ima zajedničke probleme i poteškoće, ali i specifičnosti. Ističu se i rekonstituirane obitelji, točnije obitelji koje nastaju sklapanjem novoga braka nakon razvoda, tj. obitelji u kojima odrastaju djeca s jednim od bioloških roditelja te maćehom ili očuhom, ali često i s djecom

koje maćeha ili očuh dovode u "novi brak" i/ili koje u tom braku dobivaju. Razvod braka uz određene posljedice prilagodbe odraslih nakon rastave, povezan je s prilagodbom djece. Djeca su u većem riziku za razvoj problema i lošije psihosocijalne prilagodbe ako odrastaju u konfliktnim dvoroditeljskim obiteljima ili jednoroditeljskim obiteljima (Brajša-Žganec i Hanzec 2015). Krčmar (2012) navodi još jedan oblik „moderne obitelji“ koju čine bračni partneri koji žive odvojeno i čine samačka kućanstva te kohabitacije (izvanbračne zajednice muškarca i žene sa ili bez djece).

Govorimo li o utjecaju obiteljske strukture na različite aspekte djetetova razvoja i prilagodbe, nekoliko je glavnih teorijskih modela postoje li razlike među različitim vrstama jednoroditeljskih obitelji. Postoji niz prednosti odrastanja djeteta u obiteljima s oba roditelja, no ne postoje jasna slaganja oko toga očekuju li se i kakve razlike među različitim vrstama jednoroditeljskih obitelji (Miljević-Ridički i Pavin Ivanec 2008).

Krčmar (2012) ističe kako se u današnje vrijeme govori o novoj strukturi obitelji koja je odraz otvorenosti, složenosti i različitosti naših trenutnih uvjeta života. Ona je fleksibilnija, ali i osjetljivija na pritiske izvan nje same kojima je izložena. S obzirom na to, autorica smatra iznimno važnim na koji način zajednica gleda na obitelj i na njenu novu strukturu i prihvaća li je kao takvu. Pečnik i Raboteg-Šarić (2005) u svome radu polaze od teze da je socijalna podrška važan činitelj zaštite od štetnih učinaka stresa na roditeljstvo, ali problem nastaje jer prirodne mreže podrške ne osiguravaju (svu) podršku svim roditeljima kojima je ona potrebna. Autorice pojašnjavaju da se razlozi izostanka neformalne podrške mogu naći u spremnosti i sposobnosti članova prirodnih socijalnih mreža da pruže odgovarajuću pomoć, kao i u spremnosti i vještini roditelja da zatraže ili prime pomoć. Jednoroditeljske obitelji čine 11,2% primatelja pomoći za uzdržavanje, a konkretni problemi s kojima se suočavaju su: nezaposlenost, nedostatak socijalne podrške prijatelja ili susjeda, nedovoljna informiranost o propisima, kao i o organizacijama koje nude pomoć takvim obiteljima (Burić 2007). Prema Krčmar (2012) rizik jednoroditeljskih obitelji od siromaštva iznadprosječan je u gotovo svim europskim zemljama, a stope siromaštva djece u jednoroditeljskim obiteljima četiri su puta veće od onih u dvoroditeljskim obiteljima. S druge strane, autorica navodi da razlike u razvojnim posljedicama između jednoroditeljskih obitelji i obitelji s oba roditelja nisu velike, te da svaka od njih ima jednak kapacitet biti ili zdrava ili disfunkcionalna.

„Dosadašnja istraživanja u Europi i Republici Hrvatskoj pokazuju da su najčešći problemi jednoroditeljskih obitelji vezani uz nepovoljne ekonomske mogućnosti, probleme u skrbi za djecu i organizaciju čuvanja djece, teškoće nadzora majke nad muškim djetetom, manjak slobodnog vremena koje roditelj i dijete mogu zajedno provesti.“ (Basanić Čuš i Šogorić 2018).

Prema Pećnik i Raboteg-Šarić (2005) postoje značajne razlike u društvenom položaju žena i muškaraca koje se iskazuju u području roditeljstva te pri korištenju socijalne podrške. Navode i da su muškarci manje od žena uključeni u svakodnevnu brigu za djecu i njihov odgoj te da svoju roditeljsku ulogu uglavnom doživljavaju kao pomoć *glavnom roditelju*, tj. majci.

Usporedno s demografskim promjenama dolazi i do većeg, iako ne potpunog, prihvaćanja samohranih majki, uključujući i nikad udane majke, jer sve više zadržavaju djecu. Stav prema ženama promijenio se i općenito te se dilema je li bolje biti kod kuće i skrbiti o djetetu ili raditi više ne odnosi samo na majke, već na oba roditelja (Krčmar 2012). S obzirom na to, važno je osvijestiti ranjivost jednoroditeljskih obitelji i osigurati im podršku te im omogućiti što bolje obavljanje temeljne zadaće – skrb o djeci – posebno tijekom ranog razvoja koji polaže temelje zdravlja za cijeli život (Basanić Čuš i Šogorić 2018). Krčmar (2012) navodi kako (ne)razumijevanje okoline na ponašanje drugih osoba u društvu prema samohranim roditeljima i na sposobnost roditelja da se suočavaju sa svakodnevnim izazovima samohranog roditeljstva. Također, prema tom se kriteriju formira i njihov stav i osobni doživljaj samohranog roditeljstva. Prema Fišer i sur. (2006) samohrani roditelji izloženi su predrasudama okoline koje su najčešće izražene kada je riječ o razvodima braka i ženama koje su rodile u izvanbračnoj zajednici. Osuđivanje, ismijavanje i podcijenjivanje samohranih roditelja dovodi do stigmatizacije njihove djece u društvu. Samohrani roditelji emocionalnu podršku i razumijevanje osjećaju od vlastite obitelji, svoje djece i drugih bliskih osoba. Također, osim emocionalne podrške, od njih dobivaju pomoć kada je u pitanju čuvanje i briga za djecu.

Prikaz rezultata provedenih istraživanja

Kad se govori o stavovima prema različitim oblicima obitelji s obzirom na posljedice na odgoj i razvoj djeteta, važno je istaknuti da je i stručnjacima teško jednoznačno odrediti kakve su posljedice života u jednoroditeljskim obiteljima na razvoj djece (Krčmar 2012). Autorica navodi kako su se najviše istraživale posljedice razvoda roditelja na dječji razvoj, dok se manje istraživao odgoj i razvoj djece rođene izvan braka ili djece koja žive u obiteljima neoženjenih roditelja. Nadalje, u Hrvatskoj, općenito, ima jako malo istraživanja o obitelji ili o utjecaju odrastanja u različitim tipovima obitelji, a poseban je problem i taj što se takva istraživanja ne provode na reprezentativnim nacionalnim uzorcima. U ovome radu prikazuju se dva istraživanja provedena u Hrvatskoj.

Brajša Žganec i Hanzec (2015) provele su istraživanje koje se odnosilo na ispitivanje agresivnoga i prosocijalnog ponašanja kao i psihosomatskih problema predškolske djece, s obzirom na strukturu njihove obitelji (jednoroditeljska obitelj s majkom kao skrbnicom ili dvoroditeljska, cjelovita obitelj) te ovisno o dobi i spolu djeteta. Istraživanje je provedeno na 73 udane i 72 samohrane majke djece predškolske dobi (78 dječaka i 67 djevojčica, prosječne dobi 4,9 godina) te s odgojiteljicama te djece. Majke su ispunjavale Skalu zadovoljstva s obitelji, Skalu obiteljske kohezije i Upitnik strukture roditeljskih meta-emocija te Skalu somatskih problema za djecu, dok su odgojiteljice procjenjivale agresivno i prosocijalno ponašanje djece. Rezultati istraživanja pokazali su da ne postoje statistički značajne razlike u izraženosti somatskih problema kod djece predškolske dobi iz cjelovitih obitelji i onih koji žive samo s majkom, neovisno o spolu i dobi djeteta. Također, rezultati pokazuju i da agresivno ponašanje predškolaca ne ovisi o obiteljskoj strukturi ni o dobi djeteta, dok su značajne razlike dobivene s obzirom na spol, upućujući na veću agresivnost dječaka. Nadalje, prema rezultatima, ne postoji razlika u prosocijalnom ponašanju dječaka i djevojčica, ali su starija djeca i djeca samohranih majki procijenjena više prosocijalnima. Osim toga, utvrđeno je i da među dvjema skupinama majki nema razlike u procjenama obiteljske kohezije, zadovoljstva različitim aspektima obiteljskog funkcioniranja, niti u dimenzijama meta-emocija.

Pećnik i Raboteg-Šarić (2005) provele su istraživanje u kojemu su postavile dva cilja: prvi je bio ispitati različita obilježja neformalne i formalne podrške obiteljima s djecom i to s obzirom na izvore, vrstu i percipiranu kvalitetu podrške, a drugi utvrditi razlikuju li se navedena obilježja neformalnog i formalnog sustava pomoći roditeljima s obzirom na obiteljsku strukturu i spol roditelja. 384 roditelja iz dvoroditeljskih i 317 roditelja iz jednoroditeljskih obitelji iz četiri najveća hrvatska grada činili su uzorak istraživanja. Prikupljeni su podaci o vrsti podrške: financijska, materijalna, praktična i emocionalna; izvorima podrške primljene od članova prirodne mreže, te primljenim i potrebnim oblicima državne pomoći obiteljima u novcu ili uslugama. Autorice ističu kako su faktorskom analizom određene latentne dimenzije zadovoljstva roditelja društvenom podrškom nazvane zadovoljstvo sustavom formalne podrške obiteljima, zadovoljstvo podrškom bliskih osoba te zadovoljstvo podrškom drugog roditelja i njegove obitelji. Rezultati su potvrdili povezanost strukture obitelji s primanjem neformalne i formalne podrške. To znači da samohranost općenito povećava vjerojatnost primanja više podrške iz različitih izvora neformalne mreže, osim podrške drugog roditelja i njegovih roditelja, koju u značajnoj mjeri primaju roditelji iz dvoroditeljskih obitelji. Osim toga, samohrani roditelji uglavnom primaju i više pomoći formalnog sustava podrške obiteljima. S druge strane, rezultati pokazuju da je velik dio potreba za formalnom pomoći i dalje nezadovoljen. Također, utvrđene su i razlike među spolovima koje ukazuju

na to da samohrani očevi, iako imaju rodno atipičnu ulogu skrbi za djecu, donekle zadržavaju rodno stereotipan odnos prema traženju i primanju pomoći.

Zaključak

Današnje suvremeno društvo u svijetu i u Republici Hrvatskoj stavlja pred obitelj nove izazove, ali ipak možemo pretpostaviti da će obitelj opstati, kao i njezine vitalne funkcije. Svaku obitelj možemo okarakterizirati jedinstvenom i činjenica je da je svaka obitelj suočena s vlastitim brigama i strahovima. Važno je istaknuti da se struktura obitelji mijenja te da je i naša zemlja suočena s brojnim društvenim transformacijama. Smanjena je stopa fertiliteta, opada broja sklopljenih brakova, raste broj obitelji s jednim roditeljem i povećava se dob pri sklapanju braka. S obzirom na to, jednako kao što je obitelj suočena s prilagodbama društvu, tako je i zadaća društva mijenjati se i prilagođavati se promjenama s kojima je obitelj suočena. Osim toga, istaknuto je kako je odgoj djece u jednoroditeljskim obiteljima teži nego u dvoroditeljskim obiteljima, ali je za dobrobit djeteta svakako važnija atmosfera i odnosi koji vladaju u obitelji nego njezina struktura.

Broj jednoroditeljskih obitelji u Republici Hrvatskoj raste i zbog toga društvo i zajednica trebaju težiti otvorenosti za promjene i smanjenju vlastitih predrasuda prema novim i drugačijim obiteljskim strukturama. U Republici Hrvatskoj nije se proveo veliki broj istraživanja o obitelji ili o utjecaju odrastanja u različitim tipovima obitelji. Kao poseban problem ističe se to što se takva istraživanja ne provode na reprezentativnim nacionalnim uzorcima. S druge strane, dosadašnja su istraživanja u Europi i u nas pokazala da su najčešći problemi jednoroditeljskih obitelji vezani uz nepovoljne ekonomske mogućnosti, probleme u skrbi za djecu i organizaciju čuvanja djece, teškoće nadzora majke nad muškim djetetom, manjak slobodnog vremena koje roditelj i dijete mogu zajedno provesti (Basanić Čuš i Šogorić 2018).

„Može nam se činiti da obitelj svoju zadaću (pripremanje svojih članova za život u širem društvenom okruženju) danas ne radi toliko dobro kao što je to bilo nekad, ali to nema puno veze s raspadom obitelji, već više s brzim društvenim promjenama. Ukoliko cjelokupna zajednica ne podržava sve te promjene, „netradicionalne“ obitelji će mnogo teže izvršavati svoju primarnu zadaću.“ (Krčmar 2012).

S obzirom na relevantne znanstvene radove na ovu temu, može se zaključiti da se društvo u cjelini, a ponajprije svatko od nas, treba potruditi oko formiranja vlastitih predrasuda o bilo kojoj društvenoj temi ili problemu, posebice kada se radi o ranjivim skupinama društva. Stigmatizacija samohranih roditelja, iz bilo kojega razloga, ne čini

dobro nikome i unazađuje društvo u kojemu živimo. Zbog budućnosti djece i dobrobiti društva u cjelini, svojim primjerom trebali bismo pokazati da je jedini put do napretka društva i društvenoga razumijevanja napuštanje stereotipa i predrasuda, kao i otvaranje novim društvenim promjenama koje mogu pozitivno utjecati na kvalitetu života svakoga od nas.

Literatura

1. Basanić Čuš, Nataša; Šogorić, Selma. 2018. Kako su razvijeni lokalni nadstandardi za jednoroditeljske obitelji Poreča?. *Acta medica Croatica* 72/2. 171-178.
2. Burić, Helena. 2007. Jednoroditeljske obitelji. *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* 13/50. 33-35.
3. Brajša-Žganec, Andreja; Hanzec, Ivana. 2015. Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija* 8/2. 139-150.
4. Fišer, Stela i dr. 2006. „ZA“ i „O“ jednoroditeljskim obiteljima. Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET. Zagreb.
5. Krčmar, Barbara. 2012. Problematika jednoroditeljskih obitelji u suvremenom društvu. *Časopis studenata pedagogije Hrvatske* 1.
6. Miljević-Ričički, Renata; Pavin Ivanec, Tea. 2008. Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja* 17/3. 553-571.
7. Mrnjavac, Ani. 2014. Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. *Školski vjesnik : časopis za pedagoški teoriju i praksu* 63/3. 433-452.
8. Pećnik, Ninoslava; Raboteg-Šarić, Zora. 2005. Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za socijalnu politiku* 12/1. 1-21.
9. Subotić, Alen; Šogorić, Selma; Vuletić, Silvije. 2018. Utvrđivanje potreba jednoroditeljskih obitelji u hrvatskim zdravim gradovima - akcijsko istraživanje hrvatske mreže zdravih gradova. *Acta medica Croatica* 72/2. 161-169.

***

Society's attitude towards single-parent families

Abstract

We live in a time of rapid social changes and pluralization of society and social opportunities. Given this, the family is faced with changing its role and structure as it adapts to the society in which it functions. The work contains a description of the changes that today's society is facing and a description of the consequences that these changes have on the family. It also describes the main purpose of the family and the reasons why the number of single-parent families is growing. The work also contains descriptions of similarities and differences in the functioning of children growing up in single-parent or two-parent families, which have been confirmed through numerous studies. Furthermore, the attitudes of society towards single-parent families and the problems that such families often face are defined, and the need to accept changes and avoid prejudices about single-parent families is highlighted. Parallel to that, the paper presents two studies on single-parent families conducted in the Republic of Croatia. The results show that two-parent and single-parent families have more similarities than differences.

Keywords: *single-parent families, social changes, two-parent families*